УДК 883 – 6: 398 (091) “18/19”

МІФОЛОГЕМА ЗОЛОТОГО ВІКУ: НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА Й ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ

Буслаєва К.О., аспірант

Запорізький державний університет

У статті, присвяченій творчості двох українських митців діаспори Наталени Королевої та Олега Ольжича, розглядається зміст концептуального поняття для обох із них – міфологеми золотого віку. На матеріалі їх творів доводиться важливість врахування цього концепта під час аналізу творів будь-якого письменника. Для розуміння літературної концепції й філософських поглядів того чи іншого митця слід враховувати його ставлення до рідної землі, рідного краю.

Ключові слова: міфологема, творчість, золотий вік, залізна доба, міфософська концепція, історіософська концепція.

Буслаева Е.А.МИФОЛОГЕМА ЗОЛОТОГО ВЕКА: НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА И ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ / Запорожский государственный университет, Украина

В статье, посвящённой творчеству двух украинских писателей диаспоры Наталены Королёвой и Олега Ольжича, рассматривается содержание концептуального понятия для них обоих – мифологемы золотого века. На материале их произведений доказывается важность учитывания этого концепта во время анализа произведений любого писателя. Для понимания литературной концепции и философских взглядов того или иного творца необходимо учитывать его отношения к родной земле, к родному краю.

Ключевые слова: мифологема, творчество, золотой век, железная эпоха, мифософская концепция, историософская концепция.

Buslayeva K.O. MYTHOLOGEMMA OF GOLDEN AGE: NATALENA KOROLEVA AND OLEG OLZHICH / Zaporizhzhya State University, Ukraine

The article is dedicated to the one of the actual problem in the contemporary theory of literature. It analyses the sense of conceptional notion - mythologemma of Golden age. For understanding of the literary conception and philosophic standings of any writer it’s necessarily to pay attention to his attitude to the native land. The problem has been investigated on the material of two Ukrainian authors from diaspora Natalena Koroleva and Oleg Olzhich.

Key words: mythologemma, creation, Golden age, Iron age, mythosophic conception, historiosophic conception.

Спершу безсмертні боги, що їх на Олімпі оселя,
Рід золотий утворили людей, обдарованих словом.
Рід цей тоді існував, як владикою неба був Кронос.
Люди жили, мов боги ті безсумні і світлі душею,
Як від тяжкого труда, так від горя далекі однако.

Гесіод

Наталена Королева й Олег Ольжич є яскравими представниками української діаспори, які, опинившись за кордоном, все своє життя присвятили праці в ім’я возвеличення рідної землі, і ця творчість нарешті повернена в Україну.

Почуття ностальгії, туги за Батьківщиною відчуває кожна людина. Але письменники будь-якої діаспори, мабуть, найгостріше відчувають нестачу мовного простору і середовища, до якого вони звикли, адже мова – душа народу, визначальний концепт його свідомості, втрата якого означає смерть, може й не тілесну, але духовну.

Звичайно, образ рідної землі, рідної Батьківщини, українських безмежних просторів, неосяжних ланів золотої стиглої пшениці під блакитним безхмарним небом став недосяжним ідеалом для письменників діаспори. Через прагнення до нього у творчому мікрокосмі кожного письменника вповні виявляє себе міфологема золотого віку, з’являючись через образ Вітчизни – “землі обітованої” – в священному ореолі народних звичаїв і традицій, у романтичному серпанкові змалювання рідної природи.

Ця міфологема вперше знаходить свій вияв у грецькій літературі в поемі Гесіода “Роботи і дні”. Поет веде розповідь про чотири покоління: золоте, срібне, мідне і залізне. Між двома останніми згадується також покоління героїв, яке гальмувало поступове погіршання людського роду. За Гесіодом, золотий вік

– це земний рай, де люди жили безтурботно і щасливо, а по смерті стали "духи добра на землі – і захисники смертного роду" [1, 119].

Міфи про покоління розробляють у своїх творах й інші письменники. Зокрема, у римську епоху до цієї теми звертається Овідій у своїх "Метаморфозах", акцентуючи на чесності й справедливості людських вчинків, де "погрозливе слово закону ще не читалось на мідній таблиці" [2, 321]. Звертання до мотиву золотого віку було дуже популярним і серед інших письменників Давньої Греції і Риму. Ця міфологема, успадкована від античності, широко виявлялася в літературі нового часу (Вольтер, Ж.-Ж. Руссо). В українській літературі вона має своє оприявнення ще з давніх-давен, у фольклорі, зокрема у колядках, прислів'ях і приказках. Упродовж століть міфологема золотого віку втілюється у творах українських письменників. До цієї тематики звертаються Г.Сковорода і Г.Квітка-Основ'яненко у своїх ідилічних творах, вона має свій вияв у поезії Т.Шевченка («Садок вишневий коло хати»). Творчість письменників епохи fin de siёcle є яскравим прикладом частого апелювання до цього міфу (Олександр Олесь "По дорозі в казку", М.Яцків "Поема долин", Г.Чупринка "Поезія природи", Леся Українка "Лісова пісня", М.Коцюбинський "Тіні забутих предків").

Розквіт творчості Наталени Королевої та Олега Ольжича припадає на 30-і – початок 40-х років XX століття. Епоха модернізму з її зверненням до давнини, із широким використанням міфологічних мотивів і образів не могла пройти повз їх увагу.

Міфологема золотого віку є лейтмотивом творчості Наталени Королевої. Слід зазначити, що майже все літературне життя Наталени Королевої пов'язане з Чехією, письменниця була знайома з Олександром Олесем (батьком Олега Ольжича), якому присвятила нарис «Силует» [3, 176-179]. Весь час, живучи на чужині, вона була під владою двох Батьківщин – України й Еспанії (Н.Королева наполягала саме на такій назві), хоча й говорила вустами одного зі своїх героїв, що "Земля, брате,– як коханка: коли щиро любиш – то тільки одна мусить бути. Коли ж разом дві кохаєш, то це – або, прости Господи, розпуста, або забава…" [4, 623]. Україна та Еспанія завжди змальовувалися письменницею у романтично-піднесеному дусі. Міфологема золотого віку, яка знаходила своє оприявнення в цих образах, мала своїми концептами ідилічні образи природного середовища (описи природи "степової Еллади"-Тавріди й Київщини в "Легендах старокиївських" та пейзажні замальовки Еспанії в повістях "Без коріння", "Предок"), творчо трансформовану модель зміни поколінь шляхом реміфологізації.

Спираючись на величезний досвід, який вона змогла почерпнути протягом тривалих подорожувань світом, Н.Королева доходить до висновку, що образ рідної Батьківщини є для неї тим золотим віком дитинства, до якого ніколи не буде вороття. Адже будь-яка праця, у тому числі й навчання на Батьківщині, вважається їй земним раєм. "…Години й дні зникали непомітно, як легконогі красуні Гори, наскрізь осяяні сонцем і заквітчані легко облітаючими цвітами весни" [5, 194] – так романтично-піднесено згадує авторка про Еспанію в повісті «Без коріння».

У «Легендах старокиївських» міфологема золотого українського віку втілена найяскравіше. Використовуючи відомості зі старовинних джерел (спостереження Геродота, «Повість минулих літ» та інші історико-легендарні матеріали), авторка створює модель золотого віку – ідеальний край – Тавріду-Аркадію, овіяну легендами. На чолі «держави» знаходиться справжній патріарх – бог Пан, який, зрештою, по зміні золотого віку віком срібним, перетворюється на духа-охоронця рідної землі. У цьому простежується перегук Н.Королевої з Гесіодовою концепцією (легенди «Таврійська бай», «Еклога», «Володимирове сріблo»).

У легенді «Скитський скарб» створено іншу модель *українського* золотого віку (Зевс Громовладний називає країну Ларти-красуні – Країною лебедів, крім того уособлення річки – «Владика-Бористен» – теж неоспоримо вказує на розташування місцевості). У творі простежується зміна поколінь: золотий безтурботний вік *вічного* дівування Ларти-діви змінюється віком срібним (Зевс одружується з нею, стає володарем світу – «Його-бо пора прийшла світом володіти» [6, 553], а Ларта втрачає *безсмертя* – "людським звичаєм *зістарилась* Ларта" [6, 553]). Зміну срібного віку віком міді і заліза авторка пов'язує у легенді з порушенням табу "Передвічного", винесенням скарбів недоторканих на землю: "Вічно скитський скарб жадобу неситу на край цей вбогий,– багатий! манитиме, кров'ю-сльозами його заливатиме…" [6, 555].

У творчості Олега Ольжича зустрічаємо трактування образу золотого віку – уособлення прадавнини України, що вказує на використання традиції Овідія у творчості поета, на відміну від Наталени Королевої, яка тяжіє до Гесіодової концепції :

> Ці бори *золоті* і ці шуми, що скліплюють вії,
> Ці замріяні люди, що *слова не чули: закон!*
> Тут земля тільки пестить, п'янить, вагітніє і родить [7, 67].

Людям Ольжичевої доби, на думку Л.Череватенка, "нічого не залишалося, окрім вибору: схилитися, занидіти, безславно пропасти, безслідно щезнути – чи перетворитися на міфічних героїв, почепити собі

на щит голову Медузи-Горгони і перемогти" [8, 369]. Саме таких героїв спостерігаємо впродовж усіх циклів його творчості, що свідчить про перевагу активного, войовничого стилю в його поезії.

Поетичний світ Олега Ольжича – це розширений до безмежності часопростір. Як слушно зауважує М.Ільницький, в українській поезії двадцятого століття навряд чи можна знайти поета, який би так прагнув "вмістити в єстві свого ліричного героя все витворене людською цивілізацією, у всі часи і на всіх просторах землі" [9, 138]. На нашу думку, міф про золотий вік є лейтмотивом творчості Олега Ольжича, незважаючи на те, що в цілому поет сприймається оспівувачем доби "жорстокої, як вовчиця". Цей міф у поета, що пов'язав "свій життєвий шлях із шляхом воюючої нації" (Марко Антонович) [цит. за 8, 364-365] є антиподом до міфу залізної доби, яку возвеличував автор у своїх творах.

Змальовуючи образ прадавнини української землі, до якої письменник прагнув, він осучаснив давній міф, творчо його трансформуючи. Міфологема золотого віку протиставляється в його творах міфологемі залізного віку, виступає частиною наскрізних опозицій "минуле-сучасність", "добро-зло", "мрії-реальність".

Говорячи про давній період існування української нації, Олег Ольжич зазначав: "Духовість нашу в тій добі характеризують: внутрішня гармонія і героїчний дух (мають рацію Гердер і Маланюк, коли говорять про степову Гелладу). Мужнє сприймання життя у безупинній боротьбі одверто, ясно, *сонячно* є прикметне нашим предкам" [10, 209]. Історіософія Ольжича знайшла своє втілення в багатьох віршах, але в найбільш сконцентрованому вигляді виявлена вона у вірші "Був же вік золотий…":

Був же вік золотий, свіжі, проткані сонцем діброви,
Мед приручених бджіл, золотавість сп'янілого тіла,
Янтареві зіниці серни, що не бачили крови,
І на вітах восковість плодів, соковитих і спілих [7, 77].

Поет вкладає в образ золотого віку новий, осучаснений, політично актуальний зміст. Міфологема виявляє себе в цьому вірші лише дотично, як легенда чи як «золотий сон людини про своє фантомне минуле» (М.Ільницький), тим більше, що автор присвячує образу Золотого віку всього лише першу строфу. Але в інших віршах цей мотив неодноразово повторюється, набуваючи зрештою нових відтінків у значенні. Він апелює до історіософської теорії О. Шпенглера про циклічність культур як про завершене коло (народження, дозрівання, згасання і смерть). Ю.Ковалів дотримується думки про те, що Ольжич поділяв теорію циклічності розвитку "не так Шпенглерову, як Овідієву"[11, 9]. На нашу думку, творчість поета є сконденсованим синтезом обох теорій, з переважанням міфософської концепції. На це вказують неодноразові алюзії до Овідія, навіть переспів його "Метаморфоз".

При цьому, в Олега Ольжича настільки все сконденсовано, що весь цикл укладається в одну добу:

Є незмінна земля, і усе на ній зміна невпинна.
Золоте – на *світанні*, за *дня* вітряного – *срібляне,*
Мідь розтоплена – озеро те ж, в *надвечірніх* годинах,
І застигле *залізо* – *вночі*, у холодних туманах [7, 78].

Звертаючись до рідної землі, Ольжич називає Україну "Моя Аркадіє чудова!" [7, 40], тим самим підсвідомо апелюючи до образу античної місцевості, що вважалась земним раєм, де панував золотий вік (перегук з Аркадією Наталени Королевої). Створюючи образ суворих буднів "залізної доби", автор протиставляє їм світлий образ минулого, яке генетично закодовано в кожному українцеві, натякаючи на мирну хліборобську працю предків (своєрідна трансформація образу золотого віку у вік срібний):

А руки тільки прагнуть знову
Допастися до предківського рала [7, 51].

І реально, і в сновидіннях ліричний герой Ольжича бачить себе на рідній землі, яка позбавлена крові й війни, куди ще не дотяглась похмура тінь залізного віку.

Л.Череватенко, аналізуючи творчість поета, зазначає: "Напевне, від поліської землі, скелястої і лісистої, оцей підсвідомий, нестримний потяг Ольжичів до міцності і ваговитості *каменю*, до таємничості й *осоненості* правікових пущ" [8, 353] та додає, що "на відміну від свого батька з його співочою лірикою, Ольжич хотів бути маломовним, простим, кам'яним…" [8, 361]. Дійсно, міфологема золотого віку постійно перетинається в його творчості з міфологемою каменю. Цей образ набуває різних амбівалентних символічних значень, є частиною опозицій "життя-смерть", "минуле-сучасне", співвідноситься з мотивом долі як невідворотності, фатуму, причому не тільки для земних істот, а й для вищих сил:

О, невмолимі *скам'янілі* дні!
Міцна рука над людьми і богами! [7, 66].

Отже, Наталена Королева і Олег Ольжич створюють своє індивідуальне світобачення, свою особливу мікрогалактику, використовуючи образ золотого віку. Н. Королева надає перевагу легендарно-міфологічному потрактуванню міфологеми золотого віку, використовуючи мотиви і образи давньогрецької, давньоруської міфологій, творчо обробляючи і трансформуючи їх. У творах письменниці вона знаходить свій вияв, як відвічна мрія людини – повернення до віку дитинства, протиставлення цьому жорстокому світові ідеалів гуманності, добра і справедливості. Натомість у творах Олега Ольжича означена міфологема оприявнюється не тільки в традиційному вигляді, через мотив земного раю або зміни поколінь, а й залучаючи до свого обширу інші мотиви й образи, набуваючи уяскравлення за допомогою опозиційності "добро-зло", "минуле-сучасне", "мрії-реальність", перехрещення з іншими міфологемами. Завдяки взаємодії антитетичних міфологем "золотий вік - залізна доба" створюється яскрава картина української землі, поглиблена історіософською концепцією О.Шпенглера та міфософською – Овідія. Золотий вік в Олега Ольжича і Наталени Королевої – це відвічна мрія людства про втрачений рай, про славне минуле, одвічна ілюзія, яка облагороджує земну цивілізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гесіод. Роботи і дні. // Антична література. Хрестоматія. – К., 1968.- С.119-127.
2. Овідій. Метаморфози// Антична література. Хрестоматія. – К., 1968.- С.321-345.
3. Королева Н. Силует // Всесвіт. – 1990 - №2. – С. 176-179.
4. Королева Н. Явлена вода (З легенд роду де Лачерда)// Королева Н. Предок: Іст. повісті; Легенди старокиївські. – К.: Дніпро, 1991. – С. 623.
5. Королева Н. Твори. Другий том. Без коріння. – Клівленд. Огайо. Українське лікарське товариство Північної Америки.– 1968. – 246с.
6. Королева Н. Предок: Іст. повісті; Легенди старокиївські. – К.: Дніпро, 1991. – 670с.
7. Олег Ольжич. Незнаному воякові. Заповідане живим. – К., 1994. – 432с.
8. Череватенко Л. "Я камінь з божої пращі"// Олег Ольжич. Незнаному воякові. Заповідане живим. – К.,1994. – С.351-424.
9. Ільницький М. Ідея циклічності культур і доля України в творчості Олега Ольжича// Сучасність. – 1994. - №11. – С.138-142.
10. Ольжич О. Українська культура// Олег Ольжич. Незнаному воякові. Заповідане живим. – К., 1994. – С.209.
11. Ковалів Ю. Героїчний епос Олега Ольжича// Слово і час. – 1994. - №6. – С.7-12.